

GELENEKSEL İSKİLİP EVLERİ YERLEŞİM VE PLAN ÖZELLİKLERİ*

LAYOUT AND PLANNING CHARACTERISTICS OF TRADITIONAL İSKİLİP HOUSES

 Doğan KOŞAN¹

¹ Dr., Hitit Üniversitesi, İskilip Meslek Yüksekokulu, dogankosan@hotmail.com

Geliş Tarihi / Date Applied
26.10.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted
01.02.2025

ÖZET

Geleneksel Türk Evi, doğa ve çevre ile uyumlu, gösterişten uzak, ihtiyaçları karşılayan tasarım zenginliğine sahiptir. Bu tasarım zenginliği, esneklik özelliği sayesinde farklı biçimlere ve farklı işlevsellere kolaylıkla adapte olabilmektedir. Bu çalışmada Türk Evi'nin genel sınıflandırılması ile ilgili farklı yaklaşımlara değinilerek geleneksel İskilip Evleri'nin yerleşim ve plan özelliklerinin sınıflandırılması ve Türk Evi tipolojileri içerisindeki yeri irdelenmiştir. İskilip Evleri'nin topografya üzerindeki yerleşim düzeni, sokak, bahçe ve ev ilişkisi ile zemin ve asıl kat olan üst katın plan tipleri tanımlanmıştır. Geleneksel Türk Evi'nde olduğu gibi İskilip Evleri de eğimli arazi üzerine kurulmuş dar, eğimli, kıvrımlı, çıkmaz ve merdivenli sokaklardan oluşmaktadır. Zemin katlar, bahçe, depo, ahır, samanlık, mutfak gibi iş mekânlarından oluşmaktadır. Asıl yaşam alanı ise ara kat ve üst katlardır. İskilip Evleri'nde sofanın konumuna göre plan tiplerinin sınıflandırması üst katlar (oda, sofa ve eyvan düzenini) esas alınarak yapılmıştır. Plan tipleri: Dış sofalı (yan sofalı, köşe sofalı), iç sofalı (karniyarık sofalı ve orta sofalı) başlığı altında gruplara ayrılmıştır. Dış sofalı plan, en yaygın kullanılan plan tipidir. Türk Evi'nin sınıflandırmasında erken tarihli evlerde (15 -18. yüzyıl) kullanılan dış sofalı plan, İskilip Evleri'nde her dönem en çok tercih edilen plan tipi olmuştur. Sofanın konumuna göre yapılan sınıflandırma, sadece biçimsel farklılıkları ortaya koymakla; dönemsel, yöresel ve işlevsel farklılıkları sınıflandırmamaktadır. Bu yüzden açıklık-kapalılık esasına göre; açık sofalı plan ve kapalı sofalı plan olarak sınıflandırılma yapılmış; evlerin dönemsel, yöresel ve işlevsel özellikleri ortaya koyulmuştur. Genel olarak sofa 19. yüzyıldan önceki örneklerde açık ve daha işlevsel planda iken, daha sonra işlevi azalarak kapalı sofalı plana geçiş yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İskilip, Türk Evi, Sofa, Eyvan, Plan

ABSTRACT

The traditional Turkish house, with its characteristic features, has an architectural richness spread over a wide geography beyond the borders of Anatolia. This functional design richness has transformed into a conscious stereotype. In addition, there are different designs that meet the needs. In this study, different thoughts on the classification of the Turkish house have been compared. The classification of the planning features of traditional İskilip houses and their place in the Turkish house have been examined. The layout of the İskilip houses on the topography, the relationship between the street, garden and house, and the plan types of the ground floor and the upper floor, which is the main floor, are defined. As in the traditional Turkish house, İskilip houses are built on sloping land and consist of narrow, sloping, winding, dead-end and stair streets. The street has a strong relationship with the garden and the house. The ground floors consist of work spaces such as garden, storage, barn, hayloft and kitchen. The main living space is the middle floor and upper floors. Mid-floors consist of one or two rooms. The floor height is low. The classification of plan types is made based on the upper floors (room, sofa and iwan layout), as in the traditional Turkish house. Planning types: They are divided into groups under the heading of outer sofa (side sofa, corner sofa), inner sofa (carved sofa and middle sofa). The three-room corner sofa is the most commonly used plan type. In the classification of the Turkish House, the plan with an external sofa, which was used in early houses (15th and 18th centuries), has been the most preferred plan type in İskilip houses in every period. Therefore, according to the presence of the sofa, their formations either only show formal differences, and show periodic, regional and functional differences. Therefore, according to the principle of closure; they are classified as open sofa plan and closed sofa plan, and the periodic, regional and functional features of the houses are revealed.

Keywords: İskilip, Turkish House, Sofa, Eyvan, Storage, Plan.

* Bu çalışma, Prof. Dr. Halit Çal danışmanlığında, Doğan Koşan tarafından Nisan 2019 tarihinde tamamlanan "İskilip Şehri Ev Mimarisi" başlıklı ve 548413 numaralı doktora tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Günümüze kadar Türk Evi konusu hakkında araştırma yapanlar, konuya çeşitli açılardan yaklaşmışlar ve farklı sınıflandırmalar getirmişlerdir (Tuzaş ve Aşkun, 2013). Bu konunun öncülerinden biri S. H. Eldem'dir (Eldem, 1968). Eldem (1968), Anadolu'da son beş yüz yıl içerisinde ayakta kalan örnekleri incelemiş, üst kat planlarını dikkate alarak yaptığı araştırmalar sonucunda evleri sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı olarak sınıflandırmıştır. Eldem sınıflandırmalarında daha çok Marmara Bölgesi ve çevresindekiler olmak üzere Anadolu ve Rumeli'de geniş bir alanda bulunan konutların birbirleriyle benzerlikleri ortaya koymuştur. Bir diğer sınıflandırma Doğan Kuban'ın açıklık ve kapalılık esasına göre yaptığı sınıflandırmadır. Kuban (1975), Türk Evi planlanmasında fonksiyonel birim oda ve önündeki hizmet alanını(sofa-eyvan) esas almış ve konut planında birbirini kesen iki eksene göre bir sınıflama önermiştir. Kendisi, Eldem'in 18. ve 19. yüzyılda başkent evlerinin Anadolu'da daha az karmaşık ve saf örnekler oluşturduğu tezinin aksine; Türk Evi'nin (hayatlı evin) taşrada gelişip şekillendiğini, daha sonraki yüzyıllarda Osmanlı başkenti İstanbul'da açık galerili evin iç sofalı eve dönüştüğünü ileri sürmüştür. Ö. Küçükerman, C. Eruzun (1995) gibi araştırmacılar da, oda ve iç düzenini, çadırın iç düzenindeki benzerliklerle ilişkilendirmiştir. Çadırda olduğu gibi odalar da kendi başlarına, yapı içerisinde belli başlı eylemleri karşılamaktadır. E. Aksoy'a (1963) göre çadırların arasında kalan orta mekân, eski Türk evlerinde sofanın kaynağını oluşturmaktadır. A. Arel (1982) ise temel kuruluş prensibi olarak vaktiyle Asya'da Uygur evlerindeki yüksek duvarla çevrili, merdivenle çıkılan evlerden yola çıkarak yükseltilmiş ev fikrini ortaya atmış, bunu Selçuklu ve Osmanlı dönemindeki örneklerle güçlendirmeye çalışmıştır.

Bu çalışmada Çorum İli İskilip İlçesi şehir merkezindeki evlerin yerleşim ve plan özellikleri konu alınmıştır. İskilip'teki evler hakkında ise daha önce çalışanlardan H. Yürekli (1977) yayınladığı "Türk Evi İskilip'ten Örnekler" isimli makalesinde, İskilip'te bir sokağı (Kopkop) ve şehirden bazı evleri ele almıştır; fakat bunlarda sadece plan şemaları, genel yaşama odalarının biçimsel ve boyutsal karakterleri üzerinde durulmuştur. Yürekli (2005), "Türk Evi Gözlemler ve Yorumlar" isimli kitabında, İskilip'te Kopkopluk Sokağı'nda yer alan evlerin plan ve kesitlerini yayınlamıştır. Bu kitapta İskilip evlerinin özelliklerinden çok Türk Evi'yle ilgili genel gözlemlere değinirken evlerle ilgili ayrıntılı tanım ve sınıflandırma yapılmamıştır. İskilip ile ilgili diğer bir kaynak F. İlter'in (1992) yayınladığı "Bir Anadolu Kenti İskilip" kitabıdır. Kitapta İskilip'teki camiler, hamamlar ve su yapıları anlatılmıştır; ayrıca, kitapta birkaç evin detaylı fotoğraflarını yayınlamıştır. Bu çalışmada daha öncekilerden farklı olarak Türk Evi'nin genel sınıflandırması üzerinden İskilip evlerinin yerleşim ve plan özellikleri ortaya konulmuştur. Yerleşim ve plan özelliklerinden kastedilen, İskilip şehir merkezinde bulunan, geleneksel özelliklerini koruyabilmiş, genelden özele mahalle, sokak, bahçe, ev ve oda gibi yaşama birimlerinin planlanmasıdır. İskilip Kalesi, Ulu Cami ve çevresindeki Arasta Bölgesi çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. İskilip mahalle ve sokaklarının oluşumu ve gelişimi analiz edilmiş, evler sokak-bahçe ilişkileri, giriş düzenlemeleri ve kat planlarına göre sınıflandırılmıştır. Özellikle asıl kat olan üst kat plan tipleri Türk Evi'nin genel sınıflandırması içerisinde benzerlikleri ve farklılıkları ile ortaya konulmuştur.

İskilip'te şehrin yerleşim ve plan özelliklerinin biçimlenmesinde coğrafi konum, yeryüzü şekilleri, iklim şartları, gelenek ve görenekler, aile yapısı, toplum yaşamı, üretim ve tüketim gibi faktörler etkili olmuştur. Özellikle evlerin oluşumunda ailenin yaşam biçimi ve ekonomik faaliyetleri etkilidir. İskilip'in yarı kırsal sosyo-ekonomik yapısı konut mimarisinin oluşumunda etkili olmuştur. Yerleşimde gösterişten, estetik kaygılardan uzak, işlevsel ve gerçekçi çözümler

üreten mimari yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Şehrin bozulmamış, dar, kıvrımlı, çıkmaz ve merdivenli sokakları; iyi korunmuş sokak- ev- bahçe ilişkileri geleneksel Türk Ev ve yerleşim mimarisi ile ilgili detaylı ve özgün analizler yapılabilmesi için elverişlidir.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sonucu şehir merkezinde 1700 civarında geleneksel özellik taşıyan ev tespit edilmiştir. Şehirde 1980'li yıllara kadar geleneksel malzeme (ağaç, kerpiç ve taş) ve yapım tekniği (hıms) kullanılmış olması, bu sayının fazla olmasındaki en büyük etkidir. Ev sayısının fazla olmasından dolayı çalışmaya 1950 öncesi olarak tarih sınırlandırması getirilmiştir. Evlerin malzeme, teknik ve süsleme özellikleri farklı bölgelerden örneklerle de karşılaştırılarak tarihsel ayırım yapılmıştır. İskilip'te 1940'lardan sonra inşa edilen evlerin büyük çoğunluğuna tarih kitabesi eklemesi ve cumba yerine balkon yapılması gibi yapı elemanları dönem ayırımı yapılmasını kolaylaştırmıştır. Araştırmada, 1950 öncesinde yapılmış ve özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan 1800-1950 arasına tarihlenen 90 ev tespit edilmiştir. Tüm evler yerleşim özellikleri, içerisine girilebilen 74 ev ise yerleşim ve plan özellikleri açısından ele alınmıştır.

2. İSKİLİP TARİHİ VE COĞRAFYASI

Çorum iline bağlı bir ilçe olan İskilip, İç Anadolu bölgesinin Orta Kızılırmak bölümü içerisinde yer almaktadır. İlçe merkezi, Çorum'a 55 kilometre uzaklıkta, kuzeybatı yönünde bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 750 metredir (Ertürk, 2000a: 1). İlçenin yüzölçümü 1187 kilometrekaredir. Kuzeydoğuda Osmancık, doğuda Oğuzlar, güneybatıda Bayat, güneyde Uğurludağ ilçeleri ile güneydoğuda Çorum, kuzeyde Kastamonu'nun Tosya ilçesi ile komşudur (Sert, 2014). İskilip'in kuzeyini, Batı Karadeniz bölümünde üçüncü dağ sırasını oluşturan Köroğlu Dağları'nın doğu ucu olan Kös Dağı oluşturmaktadır Şehir merkezinin etrafını volkanik çıkışla oluşmuş Yivlik (1320), Çağıl (1410), Erenler (1084) ve Somut Tepeleri çevrelemektedir. Güneye doğru hafif dalgalı düzlükler yer alır (Ertürk, 2000A: 20). Şehrin en büyük bölümünü ikiye ayıran Meydan Çayı, batısından güneyine doğru uzanmaktadır. Kuzeyden gelen ve daha küçük olan Akçay ile birleştikten sonra şehrin dışına çıkar (Kömürcüoğlu, 1949). Kaba bir hesapla ilçenin üçte ikisi dağlıktır. Şehrin merkezi orman alanlarını ve bozkır alanları ayıran bir nokta gibidir. Merkezin on kilometre kuzeyinden itibaren dağlar gür ormanlarla doludur. Güneye inildikçe İç Anadolu'nun karakteri olan bozkır kendisini göstermektedir (Bostancı, 1989: 112). İskilip, Karadeniz ve karasal iklim geçiş noktasında bulunmaktadır. Kış ve bahar aylarında çok yağış alır. Kuzeye doğru gidildikçe yağış miktarı ve ormanlık alanlar artar. Güneyde, Kızılırmak çevresi karasal iklimin etkisiyle kurak bir yapı göstermektedir (Ertürk, 2000a).

İskilip'in içerisindeki kale ve kalenin eteklerindeki kaya mezarları geç Hitit dönemine tarihlenmektedir. Hitit dönemi ile başlayan bu çizgide, Frigler, Medler, Persler ve Büyük İskender'in egemenliğinin ardından Roma ve Bizans dönemleri süregelmiştir. Şehirde Roma ve Bizans döneminde de yerleşim olduğu İskilip çevresinde çıkartılan mimari parçalardan anlaşılmaktadır (İlter, 1992: 2).

İskilip, Danişment Ahmet Gazi'nin komutanlarından Emir Karatekin Çankırı, Kastamonu ve Sinop'a kadar olan bölgeyi fethetmiştir (Çay, 1998). İskilip'te Danişmentli devrinde yapıldığı bilinen bir mimari eser yoktur. Anadolu'ya İlhanlı ordusu ile birlikte Moğol kabileleri de gelmiş, "Moğol Tatarı, Kara Tatarlar, Tatarlar" şeklinde anılan beyler İskilip ve çevresine yoğun olarak yerleşmişlerdir. 13. yüzyıl ortalarında Kırşehir emiri olan Caca Oğlu Nureddin Cibril İskilip'e de hâkim olmuştur. Bu dönemde şehir vakıflarla büyümüştür (Kılıcı, 2009). Caca Oğlu Nureddin'in 1273 yılında iki dilde Arapça ve Moğolca yazdırdığı vakfiye, İskilip'teki Moğol varlığının önemli belgelerindedir. Caca Bey vakfiyesini Arapça ve Moğolca anlatan elyazmaların bir nüshası

İskilip'te bulunmaktadır. Vakfiyede iki medrese, on yedi mescit ve zaviyenin ihtiyaçları için on dört dükkân, pazar, ekili araziler (çoğunlukla üzüm bağları), değirmenler, içerisinde bez, yünlü ve ipekli kumaşlar bulunan han (İğdiş Başı hanı), üç hamam yapılmıştır (Temir,1989: 121-130).

Osmanlı döneminde şehir vakıflarla birlikte Ulu cami ve çarşı etrafında gelişmiştir. Zaman ilerledikçe mahalleler genişlemiş, yeni vakıf yapıları eklenmiş ve şehir büyümüştür (Kılıcı, 2014). İlçede 1872 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur (Komisyon, 1968: 302). Kastamonu Sancağına bağlı iken 1890 (Hicri 1310) tarihinde Amasya Sancağına bağlanmış bunu takiben kısa bir süre Yozgat ve Ankara'ya bağlı kaldıktan sonra Osmancık, Sungurlu, Alaca, Mecitözü ilçeleri ile birlikte 1921 yılında Çorum'a katılmıştır. Cumhuriyet devrinde ise 1924 yılında Çorum'un il oluşuyla birlikte İskilip de aynı ile bağlı bir ilçe olarak bu güne kadar gelmiştir (İlter, 1992: 3). İskilip'ten 1950'lerden günümüze üç ilçe (1958'de Bayat, 1987'de Uğurludağ, 1990'da Oğuzlar) ayrılmıştır.

3. YERLEŞİM DÜZENİ (SOKAK, EV, BAHÇE İLİŞKİSİ)

İskilip, korunaklı bir kale, akarsu ve yamaçlar ile Osmanlı döneminde sıkça gördüğümüz şehir planına benzerdir. Kalenin eteklerinde yer alan çarşı ve ulu cami şehrin çekirdeğini oluşturmaktadır. Şehir, akarsuya paralel iki yanda uzanan yollara inen çıkmaz sokaklardan oluşmaktadır (Kılıcı, 2007: 22). Meydan Çayı ve Akçay'ın aktığı iki vadinin yamaçlarında ve bu iki vadiyi birbirinden ayıran tepelerde kuruludur. Şehrin gelişmesi her iki çayın birleştiği vadi boyunca, kuzey-güney yönünde devam etmiştir.

Şehrin dört bir yanı dağlarla kuşatılmış, dar bir boğaz içerisinde yer almaktadır. Merkezi hafif dalgalı düzlüklerin yüksek tepelerle birleştiği yerde bulunmaktadır. Kalenin etrafını Yivlik, Çağıl, Erenler ve Somut tepeleri çevreler. İskilip her ne kadar yamaçlara kurulmuş bir şehir olsa da; zamanla şehir büyüyerek ırmak kenarındaki nispeten düz araziler üzerine yayılmıştır. Şehirde eğimi %30'u geçen tepelere sıkça rastlanmaktadır. Yerleşmenin bu tepelere kadar çıktığı görülmektedir. Bu tepelerde bahçeleri nispeten küçük, sokakları basamaklı evler bulunmaktadır. Fakat genellikle, şehir %0-10 arası eğimli alanlarda konumlanmıştır (Bostancı,1989: 110). Eğimin nispeten az olması geniş bahçeli evlerin planlanmasına katkı sağlamıştır.

Şehir, üç bölümden, on dört mahalleden oluşmaktadır. Birincisi, İskilip Kalesi'nin dibinde yer alan, iki çayın arasında kalan alandır. Günümüzde de şehir merkezini oluşturan, çarşının da yer aldığı şehrin ilk kuruluşundan itibaren kullanılan en eski ve en geniş bölümdür. Burası Çarşı, Kaleboğazı (Temenna), Bahabey (Saracullah), Yeni Alibey (Cami Cedit) gibi mahallelerden oluşmaktadır. Kuzeye doğru sonradan Sakarya (Zaviye-i Fevkani) ve Ekizoğlu (Zaviye-i Tahtani) mahalleleri eklenmiş, Çavuş Mahallesi bu ikisinden bölünmüştür. İkinci bölüm, Akçay'ın doğusuna doğru gelişen Tabakhane Mahallesi olarak kurulmuş, sonradan Ulaştepe Mahallesi buradan bölünerek gelişmiştir. Bu kısmın güney doğusundaki Hacı Piri Mahallesi ise kuruluşundan günümüze adını koruyarak gelmiştir. Üçüncü bölüm, erken Osmanlı devrinde kurulan Meydan Çayı'nın batısındaki, Yeni Alibey (Meydan), Büyüktaş ve Mutaflar mahalleleridir (Kılıcı, 2014).

İskilip'in iki mahallesi (Erenler, Uludere) dışında, on iki mahallede çalışma konusu olan evler bulunmaktadır. Uludere ve Erenler Mahallesi'nin tamamı ile Hacıpiri ve Bahabey Mahallesi'nin güney bölümü Cumhuriyet sonrası geliştiği için çalışma konusu ev bulunmamaktadır. Yeni Alibey, Ulaştepe, Kale Boğazı ve Meydan evlerin en çok bulunduğu mahallelerdir. Toplam doksan evin ellisi (%56) bu dört mahallede bulunmaktadır. Buna rağmen mahalleler evlerin yapıldığı tarihe göre daha eski tarihte kuruldukları için evlerin bir arada kümелendiği mahalle azdır.

Evler, şehrin mahallelerinde dağınık haldedir. Alibey Sokak (Yeni Alibey), Mutaf Sokak (Mutaflar), Kabalar Sokak (Ulaştepe) evlerin mahalle içerisinde nispeten kümelendiği yerlere örnek gösterilebilir. Şehrin sürekli göç vermesi, nüfus artışının yavaş olması şehrin son 150 yıllık süreçte genişlemesini engellemiştir. En eskiden en yeniye çalışılan evlerin tamamı şehrin farklı mahallelerine yayılmış durumdadır (Şekil 4).

Anadolu'da Osmanlı döneminde kurulan ya da gelişen şehirler İskilip'te olduğu gibi yamaç üzerindedir. Bu yüzden sokaklar, bahçeler ve evler yamaçlara ve arazi şekillerine uygun olarak biçimlenmiştir. Bahçe duvarları ve evlerin zemin katları arazinin doğal çizgisine göre asimetric plandadır. Üst katlar ise çıkmalar ile düzenli bir geometriye oturmaktadır. İskilip'te eski dokunun büyük ölçüde korunduğu sokaklar; dar, kıvrımlı, merdivenli, eğimli ve yer yer çıkmaz şeklindedir. Engebenin fazla olması eğimli ve kıvrımlı sokakların sayısını artırmıştır. Eğimin nispeten düz olduğu yerlerde dahi dar ve kıvrımlı sokakların varlığı, zemin katlara rüzgârdan, güneşten korunarak yiyeceklerin saklanması için uygun iklimlendirme sağlayan planın bir parçasıdır. Eğimin çok dik olduğu yerlerde zorunlu olarak merdivenli sokaklar yapılmıştır. Mahallelerdeki ana yollar, herkesin kullandığı genel alanlardır. Ana yollara bağlanan sokaklar sadece o sokakta oturanların kullanması, sert rüzgârlardan korunmak, mahremiyet sağlamak gibi farklı işlevler için çıkmaz şekilde planlanmıştır. Günümüzde dahi bu çıkmaz sokakların çoğu bozulmadan kalabilmiştir. Bazı örneklerde ana yol ile çıkmaz sokak arası çift kanatlı kapı ile kapatılmıştır. Böylece sokakta oturan ve akrabalık ilişkileri güçlü olan evler, sokağı tamamen dış müdahaleye kapatmıştır. Böylece yabancılar için girilmez sokaklar oluşmuştur (Şekil 1). 20. yüzyılın başlarından itibaren daha düz alanlarda ızgara tipi geniş sokaklar yaygınlaşmıştır.

Şekil 1. Merdivenli sokak ve girilmez sokak

Sokaklar dışında yerleşim planının olmazsa olmazı bahçelerdir. Her evde mutlaka bahçe vardır. Arazinin yapısına, boyutuna ve sınırına göre değişkenlik göstermektedir. Evlerin arkasında bulunan bazı bahçelerin sınırları belirlenmemiş, doğayla bütünleşmiş durumdadır. Bahçenin sokağına göre planlanması Türk şehirlerindeki hemen hemen her bölgede görülen, içerisinde görülmeceği şekilde yüksek duvarlarla çevrilmesi şeklindedir. Bahçe sokağın doğal çizgisini izleyen bir duvarla sokaktan ayrılmıştır. Duvarlar sadece sokağı bahçeden ayırmaz, aynı zamanda evin arka bahçesinin dış çevreyle sınırını da belirlemiştir. Burada genel amaç, mülkiyeti belirlemek, iklimsel koşulları kontrol etmek ve mahremiyeti sağlamak üzerinedir (Wallace, 2016).

İskilip evleri sokak-bahçe-ev ilişkisine göre “Ayrık Düzen Evler” ve “Bitişik Düzen Evler” olarak iki düzende tanımlanmıştır:

3.1. Ayrık Düzen Evler

Sokaktan hem eve hem de bahçeye girilebilen evler ayrıık düzen evleri oluşturmaktadır. Çalışılan doksan evin altmış dördü ayrıık düzende planlanmıştır. Bu plan İskilip’te Ulaştepe Mahallesi gibi parselin büyük olduğu yerlerde görülen sokağın bahçeye ilişkisinin güçlü olduğu yaygın yerleşim düzenidir (Şekil 4). Sokak ile bahçe arası, yüksek bahçe duvarı ile ayrılmaktadır. Bu duvarlar sundurma çatılar ile bahçe içerisinden ocak, kuruluk, odunluk gibi iş mekânları işlevi de görmektedir. Sokaktan bahçeye giriş ev halkı tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca bahçeye girişlerde büyükbaş hayvanlar ve at arabaları için kapılar çift kanatlıdır. Sokaktan eve giriş ise hem ev halkı için hem de misafirler için planlanmıştır. Böylece misafir evin mahremiyet bölgesi olan bahçeyi görmeden üst kattaki misafir odasına geçebilmektedir. Arazinin yapısına göre bahçeye ve eve geçişler evin farklı cephelerinden olabilmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Sokaktan hem bahçeye hem de eve girilen örnekler (Doğan Koşan, 2025)

3.2. Bitişik Düzen Evler

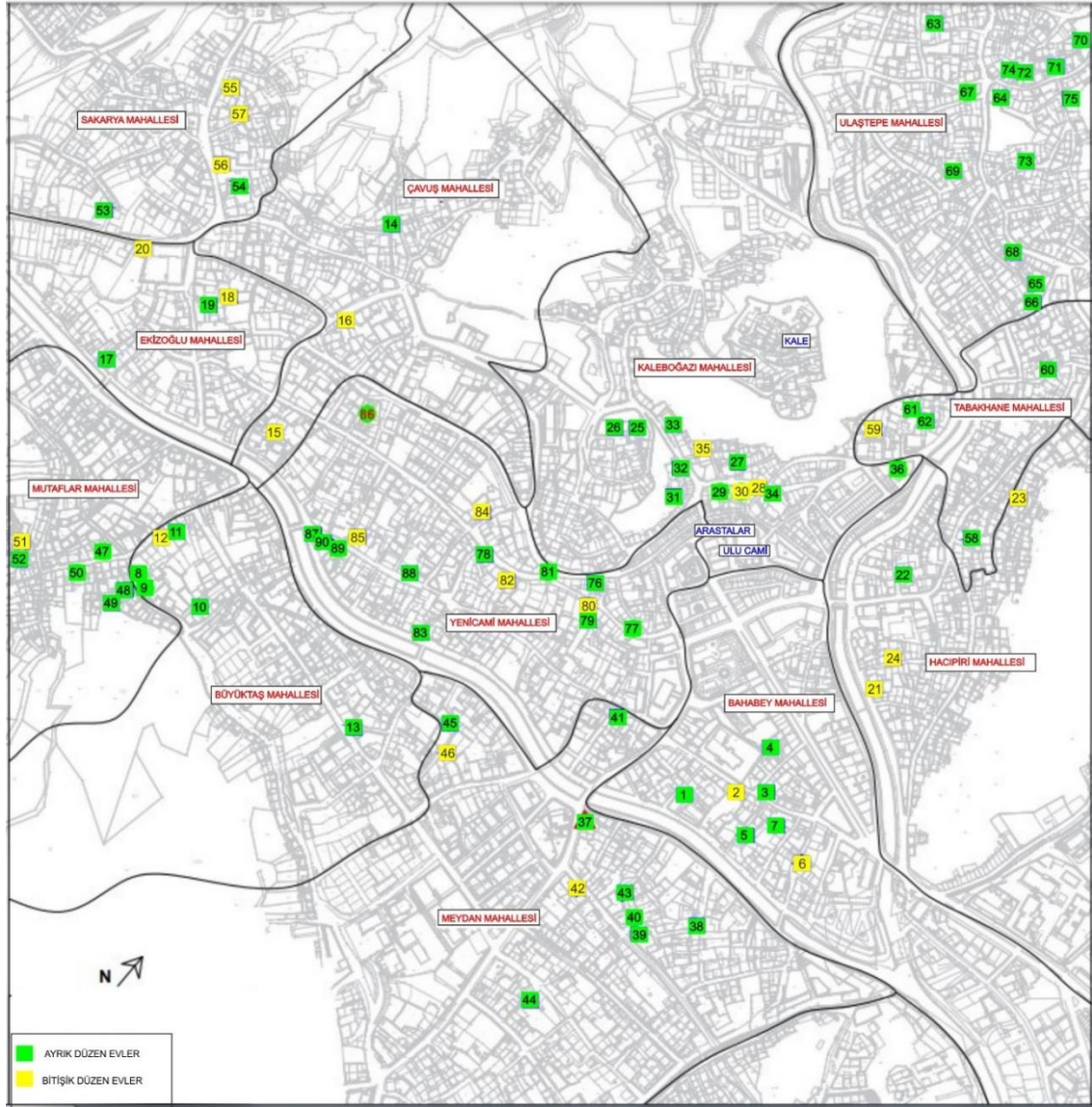
Bu tip evler sokak üzerinde yan yana sıralanmıştır. Çalışılan evlerin yirmi altısı bu plandadır (Şekil 4). Bu yerleşim düzeninde sokaktan eve girilmekte, evden bahçeye geçilmektedir (Şekil 3). Bahçenin sokakla ilişkisi yoktur. Cadde üzerinde parseli küçük olan evler bu şekilde planlanmıştır. Sokaktan girişlerde sokak ile evin zemin katı genellikle aynı yüksekliktedir. Evin girişi ile aynı aks üzerinde açık hayatlı mekândan bahçeye geçiş bulunmaktadır. Bahçe dışarıdan tamamen yalıtılmış geniş bir kullanım alanına sahiptir. Evlerin sokağa bakan zemin katlarında pencere sayısı az ve boyutları küçüktür. Bitişik düzen evler şehir içerisinde boş olan yerlere 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın şekilde planlanıp uygulanmıştır. Fakat bu evler çalışma konusu içerisinde değildir.

Şekil 3. Sokaktan eve, evden bahçeye girilen örnekler (Doğan Koşan, 2019)

Şekil 4. İskilip şehrinde çalışılan bitişik ve ayrıık düzen evlerin haritası (Doğan Koşan, 2025)

4. PLAN ÖZELLİKLERİ

4.1. Zemin Katlar

Türk Evi'nde zemin katlar hayat, ahır, samanlık, kiler, mutfak, dükkân gibi işlevleri karşılayan hizmet mekânlarından oluşmaktadır. Duvarlar kalın ve açıklık sayısı azdır. Genellikle yaşam alanı olarak kullanılmaz (Karpuz, 1993: 4). İskilip evleri de benzer özelliktedir. Bu hizmet mekânları bazen evlerin zemin katında olabileceği gibi, bazen de bahçe içerisinde tek katlı ayrı ayrı bölümler şeklinde yapılmıştır.

Türk Evi'nde zemin katın en karakteristik mekânı 'hayat'tır. Zemin katta, üstü ve üç tarafı kapalı, bir yüzü doğrudan bahçeye açık mekân (eyvan) Mısır'dan Orta Asya'ya kadar ev ve saray geleneğinin en karakteristik ögesi olmuştur (Arseven, 1984: 571; Kuban, 1995: 21). Hayat tabiri, Anadolu'nun birçok yerinde açık sofa için kullanılmaktadır. Açık sofa, erken örneklerde bahçe seviyesindedir. Bu yüzden bahçeyle doğrudan ilişkili bir mekândır (Ögel, 1981). İskilip evinde de benzer bir kullanım, 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Zemin kattaki ahır, depo, kiler, mutfak vb. bütün mekânlar hayata açılmaktadır (Şekil 5). İskilip ile yakın ilişki içerisinde olan

Safranbolu, Kastamonu evlerinde zemin kattaki avlulara hayat adı verilmektedir (Günay, 1998, Eyüpgiller, 1999). İskilip'te halk arasında 'hayat' yerine 'avlu' daha yaygın kullanılmaktadır; fakat, Çorum ağzı ile ilgili yazılan kaynaklarda hayat, avlu, sofa, salon, hol gibi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir (Gösterir, 2015: 194;Yoksul, 2013: 147).

Evlerin zemin katları eğimli arazinin durumuna göre şekil almıştır. Eğimin çok olduğu yerlerde kapladığı alan, üst kata göre daha küçük olabilmektedir. Bu yüzden bazı evlerin zemin katı bir ya da iki mekândan oluşmuştur. Evlerin zemin katında zemin seviyesinden birkaç basamak aşağıda bulunan odalara girerlik (kiler) adı verilmektedir. Hayatın ya da giriş holünün içerisindeki tek kanatlı basık bir kapıdan girilmektedir. Bir ya da iki odadan oluşmaktadır. Kalın temel duvarları içerisinde oldukça serin bir mekândır. Bu yüzden serinde tutulacak yiyecekler burada saklanmıştır. Çarşı bölgesine yakın Kale Boğazı, Meydan, Yeni Cami ve Bahabey mahallelerindeki evlerin zemin katlarında ahır, samanlık yerine dükkân bulunmaktadır.

Şekil 5. Bir yüzü bahçeye açık olan hayat örnekleri

4.2. Ara Katlar

Türk Evi'nde ara katlar binanın tümünü kaplamayan asma kat durumundadır. Zamanla bu kat önem kazanıp ayrı bir kat haline gelmiştir; fakat bu kat esas kattan daha alçak tutulmuştur (Eldem, 1984: 16). İskilip'te ara katlar zemin katın bir bölümü olarak düşünülmüştür. Genellikle zeminden üst kata çıkılan merdiven üzerinde bir oda şeklindedir. Zeminden hafif yükseltilmiştir. Ara kat zemin katın $\frac{1}{2}$ ya da $\frac{1}{4}$ 'ünü kaplar. Bazı örneklerde giriş holü hariç tüm kat boyunca ara kat bulunmaktadır. Bu tarz evlerde merdivenle çıkılan yerde sofa ve köşk de vardır.

Ara katta bulunan odaya kışlık denilmektedir. İki kat arasında kalan basık tavanlı küçük oda, zemin katın soğuşundan yalıtılmış olmasıyla ılık olma özelliğine kışlık kullanıma ayrılmıştır. Bu oda aynı zamanda mutfak işlevi görmüştür. İçerisinde büyük boyutlu iş ocağı bulunmaktadır.

4.3. Üst Katlar

Doğu ve Güneydoğu Anadolu avlulu evleri haricinde, Türk Evi'nin üst katlarındaki düzen İskilip evlerinde de görülmektedir. Üst katlar, sofa etrafına dizilen odalardan oluşmaktadır. Daha fazla ışık, güneş, hava ve manzaraya yönelik yapıldığı için, havadar ve ferahdır (Eldem, 1984: 16). Genellikle iki katlı olan evlerde birden fazla kat varsa asıl kat her zaman en üst kattır (Karpuz, 1993: 4). Üst katta plan özelliklerini etkileyen unsurlar sofa, eyvan ve odadır.

4.3.1. Sofa (Çardak)

Evin en önemli ögesi olan, odaları birleştiren ve evin tasarımını etkileyen mekân sofadır. Sofa, çardak, hayat, divanhane, sergah, yazlık, tahtaboş, hanay gibi farklı yöresel isimlerle de anılmaktadır (Şenol, 2007: 79, Bozer, 1988: 40, Arseven, 1984: 571). İskilip'te Safranbolu,

Kastamonu ve Çorum evlerindeki kullanımıyla aynı olarak çardak adıyla kullanılmıştır (Günay,1998: 14, Eyüpgiller, 1999: 240).

Plan tiplerinin sınıflandırılması sofanın odalara göre konumu esas alınarak yapılmıştır. Türk Evi'nde odalar her zaman sofaya açılmaktadır. Odalar ailenin yaşadığı alan olarak düşünüldüğünde, sofalar bir ya da iki yönü kapalı sokak, meydan konumundadır. Birden fazla ailenin ortak kullanım ve yaşama yeridir. Ev halkının toplandığı, eğlence düzenlediği yerdir (Bektaş, 2005: 90).

İskilip evlerinde sofa içerisinde oturma sekisi ve köşkleri, ocak, el yıkama yerleri, tuvalet, sütlük, merdiven gibi mekânlar yer almaktadır. Sedir, lambalık (aynalık), ocak, dolap, yüklük hem sofa içerisinde hem de oda içerisinde vardır (Şekil 6).

Şekil 6. Sofa (çardak) örnekleri

4.3.2. Eyvan

Odaları birbirinden ayıran bir yüzü sofaya açık mekândır. Oda arasına giren sofa eyvanları, odayı bir yaşama birimi olarak ayırmaktadır. Burası sedirleri ile oturma, çalışma, sohbet ve dış mekânın izlendiği alandır (Günay, 1998: 142). Eyvanın sayısı ve yerleri evin büyüklüğü, oda sayısı ve sofanın şekline göre değişmektedir (Kuban, 1995: 147). Eyvan özellikle dört odalı, dört eyvanlı tiplerde sofanın bahçe ve sokak ile bağlantısını güçlendirmektedir (H. Yürekli ve F. Yürekli, 2005: 20). İskilip evlerinde, erken örneklerde eyvanın içerisinde ocak bulunmaktadır. Zamanla buradaki ocak işlevini yitirmiş yerini cumba almıştır. Eyvan sadece oturulan, sokak yönünde görüş sağlanan ya da geçiş olarak kullanılan mekâna dönüşmüştür. Sokağa ya da manzaraya bakan eyvanların içerisinde sedir ya da sekilik uygulanmıştır (Şekil 7).

Şekil 7. Eyvan örnekleri

4.3.3. Oda

Türk Evi'nde oda denilince akla çok işlevli mekân gelmektedir. Odaların her biri birer bağımsız yaşama mekânıdır. İç planı çok az değişkendir. İçerisinde yüklük, ocaklık, gömme dolap, gusülhane, sedir ve sergen gibi bölümler bulunmaktadır. Odalar yemek yeme, uyuma, dinlenme, banyo yapma gibi hemen hemen bütün günlük işlerin gerçekleştirildiği mekânlardır. Bu yüzden çadır ve odanın iç düzeninde işlevsel benzerlikler bulunmaktadır (Küçükerman, 1995: 91). İskilip evlerinde oda içerisinin planlanmasında evler arasında büyük benzerlikler vardır. Oda içerisindeki mekân elemanları neredeyse evlerin tamamında malzeme, boyut ve biçim olarak aynı düzen içerisinde. Oda biçimlenişindeki farklılıklar odanın plan şemasına, arsaya göre konumuna, sofa ile ilişkisine göre değişebilmektedir (Yürekli, 1977: 16).

Üst katlarda yer alan odalar sofa etrafına dizilmiştir. Doğrudan çardağa (sofaya) açılır ve tek girişi vardır. Odalar arasında geçiş yoktur. Odaların üst katlarda bulunma şekli, plan özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Orta sofalı plan tipinde en az dört oda gerekir. Köşe sofalı evlerde ise oda sayısı iki ya da üçten fazla olmaz (Eldem,1984: 16). Şehirdeki erken tarihli evlerde, üst katlardaki tüm odalarda, bir ailenin barınması için gerekli mekân elemanları vardır. Geç tarihli örneklerinde (20. yüzyıldan sonra), üst katlarda bir ya da iki oda bu işlevleri barındırmaktadır. Diğer odaların çocuk odası, çeyiz odası, misafir odası gibi işlevleri vardır. Arazinin yapısına göre küçük odalar kiler olarak kullanılmıştır.

Şekil 8. Neredeyse tüm evlerde aynı olan odanın iç düzeni

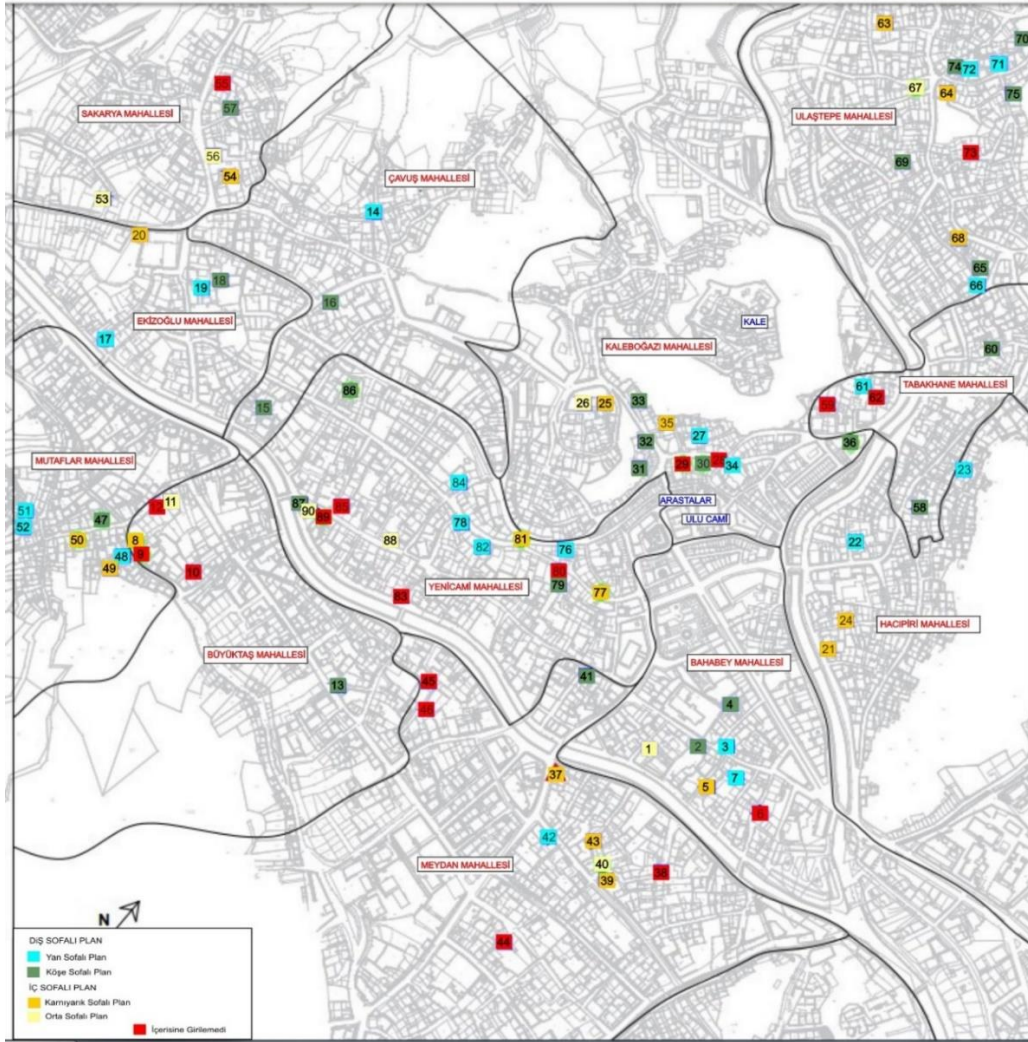
5. PLAN TİPLERİNİN SINIFLANDIRMASI

Türk Evi plan tiplerini ilk defa sınıflandıran Sedat Hakkı Eldem olmuştur (1968). Eldem'e göre; "Türk Evi en büyük yayılma istidadını 17. ve 18. yüzyıllarda göstermiştir. Bu devirlerde İstanbul ve Edirne evleri, yakın Şark ve Doğu Avrupa için her zaman taklit edilen ideal bir tip haline gelmiştir" (Eldem, 1968: 11). En eskileri 15. yüzyılın ikinci yarısına, en yenileri 19. yüzyıla ait örnekler üzerinden dört yüz yıllık süreci ele almıştır. Ağırlıklı olarak Marmara bölgesi, İstanbul ve çevresinde en fazla yayılmış tipler dikkate alınmış, böylece Anadolu ve Rumeli'de çok bir geniş alanda birbirine benzer plan tipleri ortaya koymuştur.

Eldem'e göre (1968: 16): Sofanın şekli doğrudan doğruya evin tipini tayin eder. Odalar, sofalar ve müstemilatı, geçit ve merdivenler planı belirleyen başlıca elemanlardır. Plan tipini belirleyen asıl kat her zaman en üst kattır. Buna göre sofa, iç sofalı, dış sofalı ve orta sofalı plan tiplerine ayrılır (Eldem, 1968: 14). Dış sofalar bütün uzunluklarıyla evin bir yüzünü ya da köşesini işgal ederler. Odalar sofanın bir tarafında yer alırlar. İç sofalar, evin ortasından geçerek oda sınırlarını karşılıklı olarak ikiye bölerler. Orta sofalar ise evin ve odaların ortasındadırlar. Eyvanlarla birlikte dışarıya açılır (Eldem, 1987: 60).

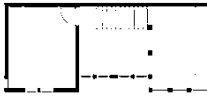
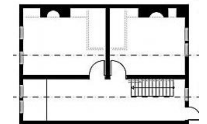
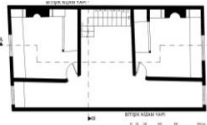

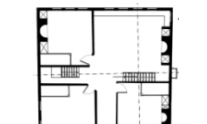
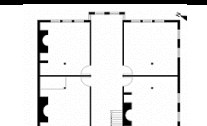

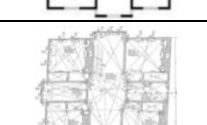

İskilip evlerindeki plan tipleri, içerisine girip çizimlerini yaptığımız 74 ev üzerinden değerlendirilmiştir. S. Hakkı Eldem'in (1968) sınıflandırmasından yola çıkılarak; dış sofalı plan tipleri (yan sofalı, köşe sofalı) ve iç sofalı plan tipleri (karniyarık sofalı ve orta sofalı) başlığı altında gruplandırılmıştır (Şekil 9, Tablo 1).

Şekil 9. İskilip şehir planı dış ve iç sofalı plan haritası (Çizim, Doğan Koşan)

Tablo 1. S. H. Eldem'in Sınıflandırmasına göre İskilip Evleri plan özellikleri (Doğan Koşan, 2019)

PLAN TİPLERİ		ÇALIŞILAN EV SAYISI	PLAN	
DİŞ SOFA	Yan sofa	Tek odalı plan	4	
		İki odalı plan	13	
		İki odalı, tek eyvanlı plan	7	
	Köşe Sofa	Üç odalı, tek eyvanlı plan	23	
		Üç odalı, iki eyvanlı plan	2	
İÇ SOFA	Karniyarık Sofa	Dört odalı plan	13	
		Beş oda, bir eyvanlı plan	4	
		Altı odalı plan	1	
	Orta Sofa	Dört oda, dört eyvanlı plan	9	
TOPLAM			76	

5.1. Dış Sofalı Plan

Eldem'in plan gelişiminin birinci aşamasını teşkil eder. Oda sıraları sofa ile birbirine bağlanmıştır. Bu tipin ilk şekli sofanın yalnız bir tarafına odaların dizilmesi ile meydana gelmiştir. Daha sonra sofanın bir ucuna köşk yerleştirilmiş, zamanla odaya dönüşmüştür. Böylece bir ya da iki ucu odalı, köşe sofalı plan tipi haline gelmiştir (Eldem, 1968: 25).

İskilip'te çalışılan 76 evin 49 tanesinde bu plan tipi uygulanmıştır (Şekil 9). En çok kullanılan plan tipidir. Oda sayısına göre sofanın yeri, odaların yanında ya da köşesinde olabilmektedir. Erken ve geç tarihli örneklerde en yaygın tip olarak uygulanmıştır. Bu plan tipinde sofa oldukça geniş ve işlevseldir. Sofa içerisinde yazlık kullanım için ocak, yüklük, dolap, köşk vb. mekanlar

bulunmaktadır. Benzer örnekleri İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, Manisa, Kocaeli, Amasya, Giresun, Konya, Erzurum, Tokat, Tekirdađ, Çankırı evlerinde görölmektedir (Eldem, 1968: 31-44; Çal, 1988:32-33). Kendi içerisinde yan sofalı ve köşe sofalı olarak iki gruba ayrılmaktadır.

5.1.1. Yan Sofalı Plan

Toplam 24 örnekte uygulanmıştır (Şekil 9). Oda sayısının bir ya da iki olduğu evlerde sofa odaların yanında yer alır (Şekil 9). Bazı örneklerde iki oda arasına eyvan girmiştir (Şekil 10). Bu plan tipinde sofalar geniş ve ferahdır. Sofanın büyüklüğü katın yarısına eşittir. En eski ve parselin küçük olduğu evler bu plan tipinde yapılmıştır. Sofanın gündelik işler için aktif kullanıldığı söylenebilir. Bu plan tipinde yazın zamanın büyük çoğunluğu sofa içerisinde geçirilir.

Şekil 9. İki odalı, yan sofalı plan

Şekil 10. İki odalı, yan sofalı eyvanlı plan

5.1.2. Köşe Sofalı Plan

Köşe sofalı tipler 25 örnekte uygulanmıştır (Şekil 9). Oda sayısı olarak en çok kullanılan tiptir. Bir ve iki eyvanı olarak farklı tipleri de vardır (Şekil 11, 12). İki eyvanlı olanlar daha eski örneklerdir. Köşe sofalı plan tipleri dışa sofalı evlerden iç sofalı evlere geçiş aşamasını temsil etmektedir. Bu plan tipinde genellikle oda sayısı üçtür. Zamanda köşede bulunan sofaya bir oda daha eklenerek orta sofa daha da küçülmüş ve iç sofalı plan tipine geçilmiştir. İskilip evlerinde daha geç tarihli (20. yüzyıl başı) evlerde dahi köşe sofalı plan tipi uygulanmıştır. Köşe sofalı planın sofanın sadece geçiş ögesi olarak kullanıldığı iç sofalı plana nazaran daha işlevsel olması gerekçe olarak gösterilebilir.

Şekil 11. Üç odalı, köşe sofalı tek eyvanlı plan

Şekil 12. Üç odalı, köşe sofalı iki eyvanlı plan

4.2. İç Sofalı Plan

İç sofalı plan tipleri Türk Evi'nde 18. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Sofanın iki yanı oda sıralarıyla çevrilmiştir. İç sofayla birlikte sofanın dışarı ve bahçeyle yakınlığı azalmıştır (Eldem, 1968: 92). Sofa gittikçe küçülmüş, işlevi azalmış geçiş mekânına dönüşmüştür. İskilip'te toplam 27 evde uygulanmıştır (Şekil 9). En eski örnekleri 19. yüzyıl sonlarına rastlar. Geç tarihli evlerde daha çok karşılaşılmıştır. Benzer örnekleri İstanbul, Ankara, Uşak, Kocaeli, Konya, Bolu, Uşak, Sakarya, Amasya, Samsun evlerinde uygulanmıştır (Eldem, 1968: 92-125, Çal, 1988:31).

5.2.1. Karniyarık Plan

Toplam 18 evde bu plan tipi görülmektedir (Şekil 9). En yaygın kullanılanı, sofanın iki yanında ikişer odalı tiptir (Şekil 13). Beş ve altı odalı tipler de vardır (Şekil 14). Eldem'in plan gelişiminde üçüncü aşamaya tekabül eder. 19. ve 20. yüzyıllarda yaygın bir tip haline dönüşmüştür (Eldem, 1987: 262). Çorum merkez ilçede bulunan geleneksel evlerde en çok tercih edilen plan tipi olmasına rağmen, İskilip evlerinde rağbet görmemiştir. İskilip evlerinde üst katta her odada bir aile yaşadığı için, odalar arasında mahremiyet amaçlı boşluk (eyvan) bırakılmıştır. Bu boşluk duvarlar arası bir nevi ses yalıtımı işlevi görmüştür.

Şekil 13. Dört odalı karniyarık plan

Şekil 14. Altı odalı karniyarık plan

5.2.2. Orta Sofalı Plan

Orta sofalı plan tipi 9 evde uygulanmıştır (Şekil 9). Eldem'e göre (1968), plan gelişiminin son aşamasıdır. İç sofalı plan tipine benzerlik göstermektedir. Sofa evin merkezinde ve dört tarafı oda sıraları ile çevrilmiştir. Odalar arasındaki eyvanlar sofanın daha aydınlık olmasını sağlarken aynı zamanda odaların arasındaki ses yalıtımını sağlayan boşluk işlevindedir. Bu plan tipinde sofanın işlevselliği azalmış, oturma ve toplanma işlevi devam etmekle birlikte içerisindeki dolap, ocak, yüklük mekânları kaldırılmıştır (Şekil 14, 15).

Şekil 15. Dört odalı, orta sofalı plan

Şekil 16. Dört odalı, orta sofalı plan

5.3. Açık Sofalı Plan

D. Kuban (1995), Anadolu ve Ortadođu'nun geçmişinde var olan yarı açık mekânın (eyvan) Türk Evi'nin oluşumunda etkili olduğunu belirtir. Eldem'in 18. ve 19. yüzyılda başkent evlerinin Anadolu'da daha az karmaşık ve saf örnekler oluşturduğu tezinin aksine Kuban, Türk Evi'nin (hayatlı evin) taşrada gelişip, şekillendiğini savunmaktadır. Türk Evi'nin kökeni üzerine yaptığı çalışmada özellikle 18. yüzyıla kadar olan örneklerde Kuzey ve Batı Anadolu'nun vazgeçilmez uygulaması olan açık sofanın kökenini araştırmıştır. İki oda ve aralarındaki bir açık hacimden ve bunların önünde uzanan saçak altından meydana gelen bu plan motifinin kaynağı Orta Doğu'nun eski kültür katmanıdır. İlkel şeması oda, eyvan ve bahçeye açılan galeriden oluşan bu şema Anadolu ve yakın doğuda çok eski çağlardan beri örneklerini vermiştir.

Türk Evi'nde bir yüzü açık sofalı (hayatlı) evler İskilip örneğinde olduğu gibi birçok işlevi barındırmaktadır. İçerisinde ocak, yüklük ve dolap ile mutfak görevi üstlenmiştir. Ev sahipleri hava koşullarının el verdiği ölçüde içerisindeki köşkte otururken gözleri bahçede oynayan çocuklar üzerindedir (Kuban, 1995:144). Açık sofalar ev içerisinde yazın kullanılan açık, ferah alanlardır; bahçeden sonra evin en serin yeridir.

İskilip evlerinde açık hayatlı toplam 18 ev vardır (Şekil 19). Tamamı 20. yüzyıl öncesine tarihlenir. En eski tip olan bu evlerde sofa açık ve direklidir (Şekil 17). Genellikle pencere alt hizasına kadar duvarla örülmüş, pencereler sokağa bakan cephede kafes, bahçeye bakan cephede ağaç parmaklık kullanılmıştır. Açık sofalı evlerde sofalar üst katın neredeyse yarısını kaplayacak kadar büyüktür. Ev içerisinde farklı odalarda yaşayan aile bireyleri genellikle yazın bir bölümünü burada geçirmektedir. Ayrıca gündelik işler için de geniş ve ferah bir kullanım alanına sahiptir.

Şekil 17. Açık sofa örneği

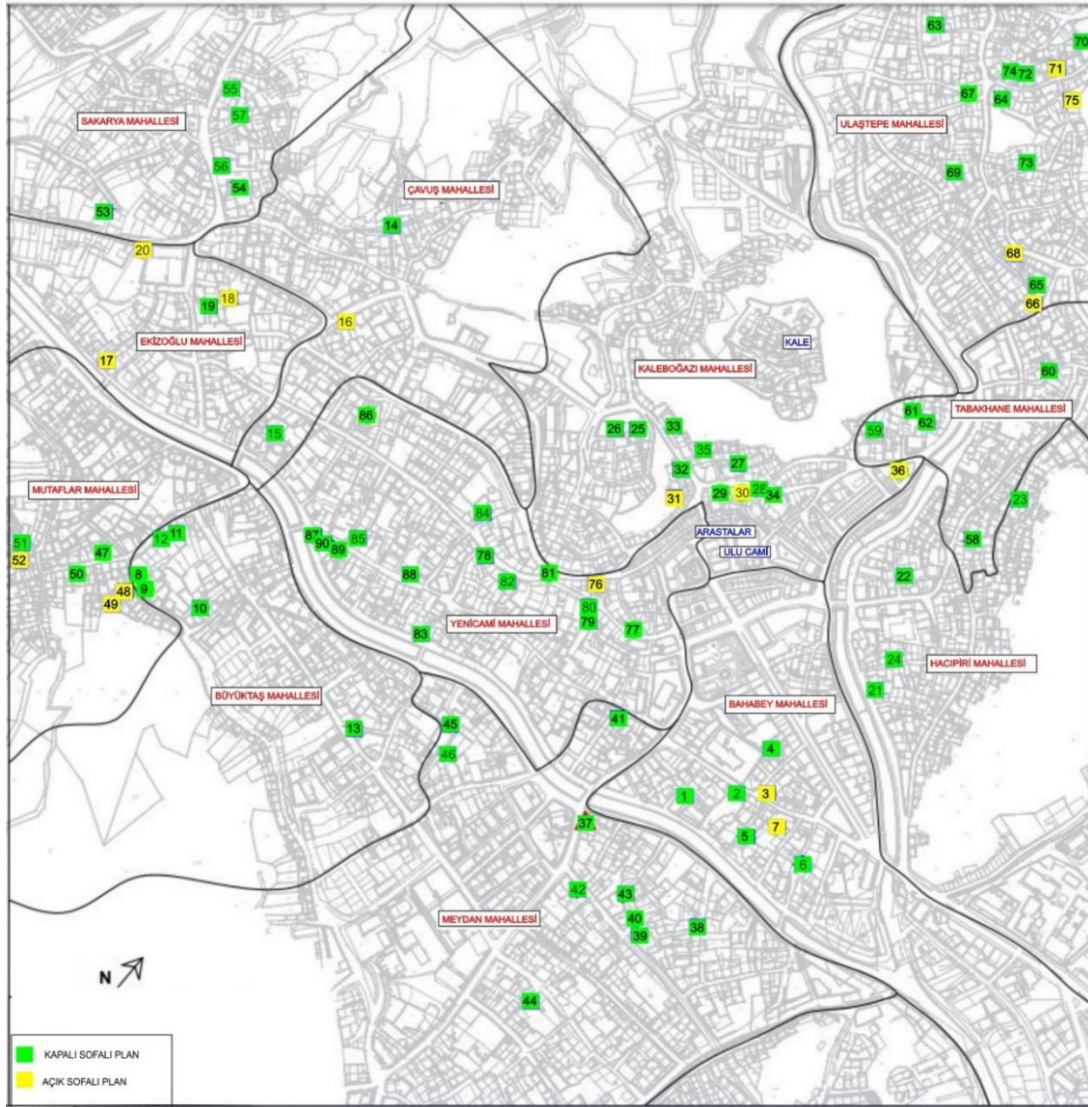
Şekil 18 . Kapalı sofa örneği

5.4. Kapalı Sofalı Plan

Türk Evi'nde 18. ve 19. yüzyıldan önce kapalı (merkezi) planlı ev göremiyoruz. Kapalı planlı evler Avrupa etkisi ile simetrik çözümler benimsenmeye başlanmasıyla oluşmuştur. O zaman bile en yaygın plan karniyarık denilen bir eksen üzerine ortadan bölünmüş planlardır (Şekil 18). Daha sonraki dönemlerde batı mimari modellerin etkisi ile İstanbul'da başlayarak 19. yüzyılda şehir evlerinde içe dönük bir tasarımla simetrik ya da merkezi tipolojiler gelişmiştir (Kuban, 1995: 41, 64). Kapalı sofalı tipler İskilip'te 56 örnekte uygulanmıştır (Şekil 19). Açık sofalı planın sayıca fazla olması daha yakın tarihli evler olması ile alakalıdır. Açık olan sofanın kapanması ile evin yarı kırsal niteliği kaybolmuştur. Sofanın bahçe ile bağlantısı odalar arasında bulunan eyvanlarla sağlanmıştır. Zamanla bu eyvanlar odaya dönüşmüş, sofanın dış mekânla bağlantısı tamamen ortadan kalkmıştır. Günümüzde kadar gelen süreçte sofalar küçülerek işlevini tamamen kaybetmiş ve dar bir geçiş holüne dönüşmüştür.

Şekil 19. İskilip şehir planında açık ve kapalı sofalı plan haritası (Çizim, Doğan Koşan)

6. SONUÇ

Geleneksel Türk Evi kendine has tasarımı ile estetik ve işlevsel özellikleri sayesinde geniş bir coğrafyada benzer planda uygulanmıştır. Türk Evi plan tipleri, dönemsel ve bölgesel farklılıklar ile birlikte genel bir sınıflandırma içerisine alınmıştır. S. H. Eldem'in (1968) İstanbul başta olmak üzere daha büyük şehirlerin karmaşık örneklerine karşılık; Kuban (1975), Anadolu'dan daha yalın örneklerle Türk Evi'nin plan tipolojisini açıklamaya çalışmıştır. Eldem, doğrudan doğruya plan özelliklerine dayanan tipolojisi ne kullanılan malzemenin değiştirici niteliği, ne de açık bir şekilde kullanıcının toplumsal, ekonomik ya da kültürel konumunu hesaba katmaktadır. Bu sınıflandırma köy evi, kent evi, taşra evi, başkent evi şeklinde harmanlanmış, aralarındaki farklılıklardan çok benzerlikler ele alınmıştır (Arel, 1982: 23). Eldem'in karşılaştığı zorluk Anadolu'nun yalın örneklerini İstanbul gibi karmaşık düzenin içerisine sokmaya çalışmasıdır (H.Yürekli ve F.Yürekli, 2005: 12).

Eldem'in Türk Evini kronolojik bir gelişmeyle ele aldığı dış-iç-orta sofalı tipolojik kurguyu, bazı araştırmacılar açık-kapalı mekânsal ilişkiler sistemine indirgemıştır. Kuban (1995), Kazmaoğlu ve Tanyeli (1979) ve Akok (1953) gibi yazarlar bu açık-kapalı karşıtlığı üzerinde durmuşlardır (Tuzaş ve Aşkun, 2013). Fakat bu yazarlar Eldem gibi ayrıntılı bir sınıflandırma yapmamışlardır. Kuban'ın tezindeki oda, eyvan ve bahçeye açılan galeri, zamanla ev tiplerinin tasarımına egemen olmuştur. Açık ve yarı açık alanlar uzun yüzyıllar değişmeden uygulanmıştır (Kuban, 1995: 192). Daha sonraki yüzyıllarda ise Osmanlı başkentinde açık galerili ev, iç sofalı bir eve dönüşmüştür (Kuban, 1995: 23). Bu dönüşüm merkeze uzak küçük şehirlerde ve köylerde bazen sınırlı olmuştur. Örneğin, 19. ve 20. yüzyılda merkezin etkisi ile yaygınlaşan karnıyarık ve orta sofalı plan tipi Çorum (Tuluk, 2004), Kastamonu (Eyüpgiller, 1999: 252) evlerinde yaygın şekilde görülmektedir. Buna rağmen bu plan tipi İskilip evlerinde çalışılan 74 evin sadece 27 örneğinde uygulanmış, dış sofalı geleneğin yerine geçememiştir. 19. yüzyılda büyük şehirlerde tamamen terk edilen dış sofalı planın İskilip evlerinde 20. yüzyıl ortalarına kadar kullanılmıştır. Özellikle İskilip gibi kırsal nitelik taşıyan küçük yerleşimlerde değişim büyük şehirlere göre daha yavaş olmaktadır. Dış etkilerin sınırlı olduğu geleneksel ortamda, ev tasarımında mekân düzenlemesi özgün nitelikler göstermektedir. Eldem'in plan gelişiminin ilk aşaması ve en eski örnekler olarak tanımladığı dış sofalı plan sınıflandırması İskilip evlerini sınıflandırmada yetersiz kalmıştır.

İskilip'te 1950 öncesine ait evler şehrin neredeyse bütün mahallelerine dağılmış durumdadır. Kaleboğazi, Yeni Alibey, Ulaştepe, Mutaflar mahalleleri eski evlerin yoğun olduğu yerlerdir (Şekil 18). Bu çalışmada İskilip evlerinin plan özellikleri 76 ev üzerinden değerlendirilmiştir. Dış sofalı plan tipleri; yan sofalı, köşe sofalı; iç sofalı plan tipleri; karnıyarık sofalı ve orta sofalı başlığı altında alt gruplara ayrılmıştır. Dış ve köşe sofalı tipler 25 örnekte en çok uygulanan plandır. İskilip evlerinde 20 yüzyılın başlarına kadar sofanın açık ve direkli olduğu açık ve dış sofalı plan uygulanmıştır. İç sofaya geçişle birlikte açık olan sofanın kapanması ile evin yarı kırsal niteliği kaybolmuştur. Sofanın bahçe ile bağlantısı odalar arasında bulunan eyvanlarla sağlanmıştır. Zamanla bu eyvanlar odaya dönüşmüş, sofanın dış mekânla bağlantısı tamamen ortadan kalkmıştır. İskilip evleri, Kastamonu'ya bağlı olduğu 1890 yılına kadar kısmen Safranbolu, Kastamonu evlerinin etkilerini taşımaktadır. Bu tarihten sonra önce Amasya, 1921 yılında Çorum'a bağlanması ile ev mimarisi de yakın ilişki içerisinde olmuştur. Bu yüzden benzer özellikler göstermektedir.

İskilip'in yarı kırsal özelliği halk evlerin planlanmasında etkili olmuştur. İşlevsel ve gerçekçi çözümler üreten mimari özellikler ön plana çıkmaktadır. Şehrin bozulmamış dar, kıvrımlı,

çıkma ve merdivenli sokakları; iyi korunmuş sokak- ev- bahçe ilişkileri ile geleneksel Türk ev ve yerleşim mimarisi ile ilgili detaylı ve özgün analizler yapılmıştır. Şehrin kenar mahallelerinde kırsal yerleşimin özelliklerini yansıtan samanlık, ambar, kümes, ağıl gibi mekânlar bulunmaktadır. Şehrin iç bölgelerinde, özellikle şehrin çekirdeğinin oluşturan külliye ve arasta bölgelerinde yer alan bitişik düzen evler, daha çok şehir özelliği göstermektedir.

İskilip evlerinde oda içerisinin planlanmasında evler arasında büyük benzerlikler vardır. Oda; ocak duvarı, yüklük duvarı, pencere duvarı, sergen ya da lambalık duvarı şeklinde düzenlenmiştir. Kapı, pencere, dolap, yüklük ve sergenlerin üst sınırı aynıdır. Ocak duvarı ve yüklük duvarı birbirine bitişik duvarlarda yapılarak odanın kare biçimi daraltılarak korunmuştur. Yapılan bu çalışma ile Türk Evi konusunda İskilip evleri kapsamlı olarak incelenmiş, bu suretle Türk kültüründe mimarlık ve yaşam ilişkisine açıklık getirmede bir halkanın daha tamamlanmasına katkıda bulunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akok, M. (1953). Çankırı'nın eski evleri. *Arkitekt*, 7-8 (261-262), 142-153.
- Aksoy, E. (1963). Orta mekan: Türk sivil mimarisinde temel kuruluş prensibi. *Mimarlık ve Sanat Dergisi*, 7-8, 39-92.
- Arel, A. (1982). *Osmanlı konut geleneğinde tarihsel sorunlar*. İzmir: Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.
- Arseven, C.E. (1984). Türk sanatı (Konut). İstanbul: Cem Yayınları.
- Bektaş, C. (2005). *Halk yapı sanatından bir örnek Antalya*. İstanbul: Bileşim Yayınevi.
- Bostancı, F. (1989). Korunması Gerekli Tarihi Kentsel Dokulardaki Bozulma Nedenleri, ve İskilip Çarşısı Mahallesinde Örneklemesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi
- Bozer, R. (1987). *Kula evleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çal, H. (1988). Tokat evleri. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çay, A. (1998). Anadolu'nun Türkleşmesinde Çorum-İskilip ve Çevresinde Türk Yerleşmesi. Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler Sempozyumu, 23-25 Mayıs 1997, İskilip.
- Eldem, S.H. (1968) *Türk evi plan tipleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Eldem, S. H. (1984). *Türk evi Osmanlı dönemi I*. İstanbul: Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı.
- Eldem, S. H. (1987). *Türk evi Osmanlı dönemi III*. İstanbul: Türkiye Anıt Çevre turizm Değerlerini Koruma Vakfı.
- Ertürk, M. (2000a). İskilip İlçesi'nin Coğrafyası (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi
- Eyüpgiller, K.K. (1999). *Bir kent tarihi Kastamonu*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İlter, F. (1992). *Bir Anadolu şehri İskilip*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Günay, R. (1998). *Türk ev geleneği ve Safranbolu evleri*. İstanbul: Yem Yayınevi.
- Karpuz, H. (1993). *Türk İslam mesken mimarisinde Erzurum evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Kazmaoğlu, M., Tanyeli, U. (1979). Anadolu konut mimarisinde bölgesel farklılıklar. *Yapı Yayını*, (33), 29-34
- Kılıcı, A. (2007). İskilip'te Suyun Hikayesi Tarihi Sular, Çeşmeler ve Diğer Tesisler. Ankara. İskilip Kültür ve Eğitim Vakfı Yayını, 22.

- Kılıcı, A. (2009). Selçuklu Devrinde İskilip Şehri. Selçuklu Şehirleri ve Medeniyeti Sempozyumu, Konya, s. 323-336.
- Kılıcı, S. (2014). "Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devrinde İskilip Mahalleleri ve Bu Mahallelerdeki Vakıf Yapılar". Her Yönüyle İskilip: Dünü, Bugünü, Yarını, İskilip, 302-324.
- Komisyon. (1968). Çorum İl Yıllığı. Çorum: Çorum Valiliği Yayını, 112.
- Kömürcüoğlu, E. (1949). "İskilip Kasabası Kesin İmar Planı Raporu". Artitekt, (05-06), 107-112.
- Kuban, D. (1995). *Türk "Hayat"lı evi*. İstanbul: Eren Yayıncılık,
- Küçükerman, Ö., Güner, Ş. (1995). *Anadolu mirasında Türk evleri*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sert, S. (2014). Bir Anadolu Kenti İskilip'in Tarih ve Coğrafyasına Bakış. Her Yönüyle İskilip: Dünü, Bugünü, Yarını, İskilip, 325-336.
- Şenol, S. (2007). Anadolu Türk konut mimarisinde Divriği evleri. Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm müdürlüğü.
- Temir, A. (1989). Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el-din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi, Ankara: TTK Yayınları.
- Tuluk, Ö. İ. (2004). *Geleneksel Çorum ev kültürü üzerine beş yapı üzerinden genel bir değerlendirme*, Osmanlı döneminde Çorum Sempozyumu, Çorum, 209-226
- Tuztaşu, U., Aşkun, İ. Y. (2013). Türk evi idealleştirilmesinde Osmanlı evi ve Anadolu evi kavramlarının ortaklıklarına ilişkin işlevsel açıklamalar. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (66), 273-296.
- Wallace, M., Küçükerman, E. V. (2016). Geçmişten günümüze Türk kültüründe ev bahçesi anlayışı üzerine araştırmalar. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3 (7), 144-154
- Yürekli, H. (1977). Türk evi: İskilip'ten örnekler. Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni, 3 (9-10), 2-11
- Yürekli, H., Yürekli, F. (2005). *Türk evi gözlemler-yorumlar*. İstanbul: Yapı Yayın.

*****

Çatışma Beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluşun finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzni: Araştırmaya yönelik etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.